

Sókratés a Konfucius - spoločné znaky mudrca v európskej a východoázijskej kultúrnej tradícii

František Škvrnda ml.

Škvrnda, F. ml.: Sókratés a Konfucius - spoločné znaky mudrca v európskej a východoázijskej kultúrnej tradícii. In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 3.

Socrates and Confucius - Common Traits of the Wise in European and East-Asian Cultural Tradition

The article deals with comparison of two selected philosophers of classical ancient philosophy, Greek Socrates and Chinese Confucius. Article aims at such biographical and doxographical information about their lives and thoughts, which demonstrate common features and affinity. Afterwards the article moves to more systematic philosophical aspects emphasizing Socrates' and Confucius' ethical and political thought. In conclusion we maintain that due to many similarities and common features, comparative study of classical philosophical traditions of thought is very prospective and deserves more scholarly attention.

Keywords: Socrates, Confucius, biography, philosophy, ethics, politics

Pri komparatívnych štúdiách dejín filozofie existujú v zásade dva hlavné interpretačné prúdy, ktoré sa odlišujú vo svojich východiskách.^[1] Na jednej strane stoja difuzionisti, ktorí predpokladajú, že spoločné prvky porovnávaných filozofov alebo filozofických tradícií sa šírili v reálnom čase a geografickom priestore, či už prostredníctvom obchodných ciest, diplomatických stykov alebo jednoducho kolonizáciou nových území. Na druhej strane stoja „univerzalisti“, ktorí sa domnievajú, že mnohé podobnosti a príbuznosti odlišných myšlienkových tradícií a kultúr možno vysvetliť odkazovaním na akési vrodené „univerzálie“, ktoré vyplývajú z rovnakej biologickej povahy ľudskej mentality.

Túto otázku nemienime v predkladanej práci detailnejšie rozoberať, pretože ide o zložitý a komplexný problém, ktorý môže v závislosti od porovnávaných premenných generovať rôzne riešenia. Zatiaľ čo v prípade porovnávania starovekej gréckej a perzskej kultúry môžu byť niektoré difuzionistické hypotézy viac či menej plauzibilné, tak vo všeobecnosti platí, že čím viac sa porovnávanie presúva na východ (India, Čína), tým viac plauzibilné budú „univerzalistické“ hypotézy. V tomto duchu aj my predpokladáme, že podobnosti a príbuznosti medzi čínskou a gréckou myšlienkovou tradíciou vypovedajú skôr niečo o všeobecnom charaktere fungovania kultúrnych inštitúcií (resp. o všeobecnom charaktere reflexie vybraných filozofických otázok a problémov), než že predstavujú akýsi „dôkaz“ o kontakte a kultúrnom dialógu medzi gréckou a čínskou civilizáciou. Takéto závery by síce boli nesmierne zaujímavé, ba dalo by sa povedať, že priam revolučné, no chýba pre ne akákoľvek archeologická či textová evidencia.

* * *

Téma porovnávania Sókrata a Konfucia nie je moderným bádatelom úplne neznáma. Poukazuje sa na

to, že Sókratés a Konfucius boli veľkými kultúrnymi vychovávateľmi relevantnými aj pre súčasnosť;[2] ktorí vychovávali svojich žiakov smerom k poznaniu a cnosti;[3] a ktorí dokázali vytvoriť funkčný systém etických a politických noriem a hodnôt pre spoločnosť.[4]

Ak sa pozrieme na ich život a myslenie, budeme venovať pozornosť najmä dvom aspektom, ktoré týchto mysliteľov zblížujú:

1) Formálny (biografia a doxografia). Konfuciove aj Sókratove myšlienky sa nám zachovali v podobe, ktorú európski historici antickej filozofie označujú gréckym termínom *chreia*, *apofthegma*, a ktorá má veľmi blízko k aforizmom, alegóriám a iným symbolickým literárnym formám. Z formálneho hľadiska ide o záznam majstrových/učiteľových rečí a postojov k rôznym ľuďom, situáciám a problémom, ktorý zaznamenali jeho žiaci a nasledovníci.

2) Obsahový (filozofia). Konfuciov aj Sókratov spôsob života explikoval viaceré ústredné filozofické pojmy, akými sú verejná činnosť, cnosť, zbožnosť, šťastie, dobrá vláda, atď. Tieto pojmy sú do istej miery kompatibilné s gréckymi a práve na mieru ich compatibility sa okrem vyššie uvedeného formálneho aspektu zameriame v nasledujúcej štúdií.

Sókratés a Konfucius - život a dielo

Sókratés a Konfucius. Na prvý pohľad ľudia, ktorí nemajú spolu nič spoločné. Čo a od koho vieme o ich životoch a názoroch? V prípade Sókrata máme k dispozícii korpusy Platónových a Xenofónových prác, jednu komédiu venovanú jeho osobe a niekoľko zmienok v dielach a zlomkoch komických autorov a stovky zlomkov z dnes už nezachovaných diel jeho ďalších žiakov a poslucháčov (Antisthenés, Faidón, Eukleidés, Aischinés, atď.). Vieme, že niektoré z týchto diel popisovali Sókrata ešte v období jeho života, snáď niečo po štyridsiatke. Prevažná väčšina diel však vznikla až v dekáde nasledujúcej po Sókratovej smrti v roku 399 pred Kr. Sókratovská literatúra tak končí až so správami druhej generácie jeho žiakov alebo ľudí, ktorí ešte mali prístup k svedectvám tých, ktorí Sókrata osobne poznali.[5]

V prípade Konfucia máme k dispozícii dielo *Hovory (Lunyu)*,[6] zoznam jeho výrokov a správ o jeho názoroch a postojoch a sociálnom prostredí, ktorý sa nedá presne datovať a určiť. Ako poznamenávajú niektorí bádatelia, venujúci sa dejinám čínskej literatúry, „je nemožné, aby niekto našiel knihu napísanú identifikovateľnou osobou v identifikovateľnom čase pred rokom 221 pred Kr., v dobe, kedy štát Čchin ukončil svoje výboje a vytvoril prvé impérium.“[7]

Predpokladá sa, že jadro správ o Konfuciovi v *Hovoroch* mohlo byť spísané v rozmedzí 5. až 3. storočia pred Kr. na základe staršej orálnej tradície,[8] siahajúcej až k historickému Konfuciovi (551-479 pred Kr.). Z týchto dôvodov je preto rovnako možné hovoriť o sókratovstve a konfucianizme, pretože Sókratés a Konfucius *de facto* predstavujú stáročiami anonymami prepisovanú masu textu, ktorý mohol a pravdepodobne aj bol kontaminovaný názormi a postojmi ich žiakov a žiakov ich žiakov. Výrazy sókratovstvo a Sókratés, resp. Konfucius a konfucianizmus z tohto dôvodu považujeme v tejto štúdií za synonymné.

To, čo nám žiaci zachovali o Sókratových a Konfuciových praktických návykoch a spôsobe života, je podobné: Sókratés aj Konfucius žili v skromnosti, až chudobe. Obidvaja boli politickými vychovávateľmi, ktorí vyhľadávali prítomnosť aristokratov alebo spoločensky dôležitých ľudí a snažili sa ich primäť k osvojeniu si základných etických pravidiel a noriem, ktorými mali viesť svoj život. Tieto normy alebo pravidlá mali božský pôvod. V prípade Sókrata to bolo jeho *daimonion* a boh Apollón, v prípade Konfucia Nebesá. Zachovali sa nám aj správy o tom, ako sa obidvaja filozofi stavali do pozície božského chránenca, ktorému ľudia nemôžu ublížiť: Sókratés sa po súdnom procese, počas ktorého ho odsúdili, domnieva, že sa mu nestalo nič zlé, pretože je pod ochranou boha Apollóna a *daimonia* (Platón, *Apol.* 20e, 35d, 40c), zatiaľ čo Konfucius sa pri jednej potýčke

s vyššie postaveným politikom nebojí, že by mu nejako mohol ublížiť: „Nebesá do mňa vložili túto cnosť. Čo by mi mohol Huan Tui asi tak spraviť?“ (Hovory 7:22).

Ich osoba tak bola zahalená mystériom – boli vyvolencami bohov, no o bohoch nerozprávali a neskúmali ich podstatu (Platón, *Apol.* 19c; *Hovory* 6:13, 22, 7:20). Dôvody, ktoré ich k tomu viedli, sú opäť podobné: hlavnou črtou ich osobnosti bola nielen materiálna, ale aj intelektuálna skromnosť – ako Sókratés, tak aj Konfucius popiera, že by niečo s istotou poznal a vedel (*Hovory* 9:8).

Sókratova filozofia vychádzala z dvojúrovňového epistemického modelu: na jednej strane bola božská múdrosť, ktorá sa ľuďom dostáva nedokonalou, pretože nemajú také racionálne poznanie ako bohovia, na druhej strane však boli isté *ta anthropina*, ktoré mohli ľudia s istotou poznať. Istota sókratovského vedenia o vlastnom nevedení bola veľmi úzko previazaná so Sókratovou službou bohu Apollónovi, ktorú plasticky zachytáva Platón vo svojej *Apológii* (20d-23b). Božské a ľudské poznanie sa stretávajú v Sókratovi, najmúdrejšom a najzbožnejšom človeku a je to práve Sókratov život zasvätený filozofii a výchove spoluobčanov, ktorý je pravdivý a rozpoznateľný ako dobrý (zbožný) a teda nasledovniahodný.

O Konfuciovej zbožnosti sa zachovalo niekoľko zaujímavých správ. Keď majster raz vstúpil do Veľkého chrámu, začal v druhých ľuďoch spochybňovať neustálym pýtaním sa to, čím bol medzi nimi známy a preslávený – svoje znalosti o rituáloch. Keď sa ľudia už čudovali a začali ho vnímať ako nevedomého, Konfucius im odpovedal: „pýtanie sa je súčasťou rituálu“ (*Hovory* 3:15). Čo tu možno Konfucius hovorí, je to, že vo Veľkom chráme sa musí rituál týkať tej najdôležitejšej veci, ktorou má byť pýtanie sa na to, čo je božské, čo sú to rituály a čoho sa týkajú.

Znalosti a vedomosti, ktoré učili svojich žiakov a druhých ľudí, boli v skutočnosti božskou, nie ich osobnou múdrosťou.[9] Sókratés na sklonku života údajne spísal staršie literárne diela (ezopovské báje a hymnos na Apollóna)[10] a podobne aj Konfucius urobil službu bohom, keď revidoval staršie náboženské texty (*Kniha zmien, Kniha rítov, Kniha piesní, Kniha záznamov, Anály jari a jesení*).[11]

Výraznou črtou týchto dvoch klasických filozofov tak bol zbožný život, pričom služba bohom spočívala predovšetkým v rozvíjaní kritického myslenia v otázkach o zmysle ľudského života, o podstate lásky, o statočnosti a pod. V rúchu tradičných náboženských hodnôt a textov sa filozofi snažili o spoločenskú reformu, nastolenie dávnych a božských ideálov, ktoré v prípade Konfucia stelesňovali starobylé dynastie Sia, Šang a Čou, v prípade Sókrata zase archaický apollónsky spôsob života, príznačný pre Spartu a homérsky svet. Ich metódy spočívali na dialogickej forme, kedy prostredníctvom dobre a jasne kladených otázok privádzali žiakov k porozumeniu, k uvedomovaniu si seba samého a toho, čo im prináleží konať a ako sa majú správať.

Sókratés a Konfucius tak stoja bok po boku ako enigmatickí učitelia toho, čo je pre nás v živote dobré a čo zlé, ako by sme sa mali správať k druhým a čomu by sme sa mali vyhýbať, ak chceme žiť v harmonicky usporiadanej spoločnosti. Učia nás poznávať seba samých, byť zodpovednými za naše činy a čo možno najobjektívnejšie reflektovať ich morálnu hodnotu.

Etické a politické názory

Ak prejdeme k problematike toho, ako a či vôbec sú porovnateľné Sókratove a Konfuciove etické a politické názory, je opäť potrebné zastaviť sa pri biografii. Je totiž nesporné, že odlišné kultúrne prostredie sa muselo podpísať na odlišnosti ich životných dráh a osudov. Podobností je ale niekoľko: Konfucius vytvoril svojou reformáciou písma a jazyka nový základ, z ktorého vyrastali pluralitné filozofické systémy (mohisti, taoisti, legisti, atď.), ktoré vytvárali obdobné zbierky ústne odovzdávaných výrokov svojho majstra.[12] To nie je nepodobné situácii, kedy Sókratés podniel celú filozofickú tradíciu helenizmu a vtlačil jej praktický charakter, zakladajúci sa na používaní filozofického jazyka a argumentov. Záujem o nové rozmery teoretickej filozofie (filozofia jazyka

a logika aplikovaná na etické pojmy a problémy, nie prírodoveda) bol podnietený praktickým spôsobom života, ktorý potreboval zdôvodnenie. Okrem toho, že toto zdôvodnenie malo povahu sakrálnej pravdy, môžeme rozpoznať ešte jeden jeho hlavný znak. Teória mala zdôvodniť taký spôsob filozofického života, ktorý sa zakladal na hodnotách a sebaovládani.

Ďalšou podobnosťou bola podoba ich filozofie ako praktického životného postoja. Prvou hodnotou takéhoto života bola skromnosť či umiernenosť. Podobne ako boli Sókratovi žiaci cnostní a umiernení, boli umiernení aj Konfuciovi žiaci. Ideálom šťastia a blaženosti bolo skonsumovať za deň miskú ryže, vypíť pohár vody a žiť v tej časti domu, ktorá nie je priamo určená na obývanie (zadná chodba) (*Hovory* 6: 11), čo nápadne pripomína Diogenov sud alebo Sókratove posteľ. Cnostným bolo aj to, ak stál konfucián, oblečený do ošúchaného a deravého kabáta bez pocitu zahanbenia vedľa človeka oblečeného v honosných líščích a jazvečích kožušinách (*Hovory* 9:27).

Skromný život Sókrata a Konfucia je dopĺňaný aj ich publikom, ktoré vyučovali. Zatiaľ čo Sókratés sa orientuje predovšetkým na aristokratickú mládež, Konfucius reformuje významy základných pojmov čínskej šľachty, akými sú napr. „princ“ (*tun-c'*), alebo „neurodzený človek“ (*siao-žen*).^[13] Podobne však reformuje aj Sókratés, ktorý okrem nového významu slova „otrok“ začína spájať pojem nízkosti (*kakia*) s nespravodlivosťou (*adikia*). Sókratés aj Konfucius tak pred nami vystupujú ako učitelia politických elít, ktorí vstúpajú svojim žiakom rebríček etických hodnôt, vychádzajúcich z filozofie ako praktického životného postoja. Týmito hodnotami boli v Konfuciovom prípade integrita (*lien*), ľudskosť (*žen*), obradnosť (*li*), či spravodlivosť (*i*).^[14] Integrita pre Konfucia znamenala nasledovné: „Cui Zi zavraždil vládcu (Čchi). Chen Wen Zi, ktorý pre svoj veľký náklad vlastnil desať štvorkoňových záprahov, ich opustil a odišiel zo štátu. Keď prišiel do susediaceho štátu, povedal, že ľudia tu nie sú o nič lepší než náš vysoký úradník Cui Zi a štát opustil. Keď prišiel do ďalšieho, povedal, že aj tu je viacero takých, ako Cui Zi a opustil aj tento štát. Čo by si o ňom povedal? Majster riekol - človek s integritou“ (*Hovory* 5:19). Podobnú integritu si zachoval aj Sókratés, keď na súde prehlásil, že kamkoľvek pôjde, všade bude rovnako kritický voči autoritám a politikom. Integrita tak spočíva v jednote medzi *logom* a činom. Podľa Konfucia cnosť nepotrebuje veľa slov - vidieť, čo je správne a nekonať to, je znakom zbabelstva a pokrytectva (*Hovory* 2:9, 2:24, 4:22, 15:6).

Najdôležitejším momentom konfuciánskej, ale aj sókratovskej filozofickej tradície, je filantropia: „Kázať ľudskosť znamená, že keď sa chceš sám presadiť, pomáhaš druhým, aby sa presadili; keď sám chceš uspieť, pomáhaš druhým, aby uspeli. Pozerať sa na druhých ako na seba samého, to môžeme nazvať smerovaním k ľudskosti“ (*Hovory* 6:30). Ľudskosť predstavuje „krásu spoločnosti“ (*Hovory* 4:1), ktorá však prekvapivo spočíva v úprimnej láske a zároveň nenávisti druhých (*Hovory* 4:3).^[15] O tom, čo mohli tieto Konfuciove enigmatické slová znamenať, môžeme uvažovať aj cez prizmu sókratovského kynizmu ako psej filozofie: milovať druhých znamená neustále na nich „štekáť“ v zmysle nevyberaného, no o to efektívnejšieho upozorňovania na ich charakterové chyby a mravné nedokonalosti, teda na ich neresti.^[16] V človeku treba nenávidieť, čo je zlé, a milovať, čo je dobré. Bola to napokon práve Sókratova filantropia, ktorá ho dovedla pred verejný súd.

Ak spojíme tieto prvky do vyššieho celku, tak zistíme, že majú spoločný nielen cieľ (výchova cnostného štátnika a vládcu) a metódy, ale aj povahu (náboženský a kultúrny tradicionalizmus). Sókratés aj Konfucius tak stoja ako významní reformátori spoločenských elít, ktorí volajú po návrate starých, zabudnutých spoločenských hodnôt. Je dôležité poznamenať, že ich výchovná filozofia môže viesť aj k nedemokratickým implikáciám. Zatiaľ čo v prípade Sókrata uvažovali niektorí bádatelia o podpore oligarchického, resp. monarchického režimu,^[17] v prípade Konfucia to boli viaceré čínske dynastie, ktoré zinsitucionalizovali jeho filozofiu a formálne ju tradovali až do 19. storočia. Z tohto hľadiska boli dejiny viacerej naklonené Konfuciovi, pretože Sókratés nikdy nedokázal takto „vrásť“ do politických inštitúcií.

Záver

Pri prvotnom pohľade na možné podobnosti medzi Sókratom a Konfuciom tak môžeme skonštatovať, že takto založený komparatívny výskum sa javí byť perspektívny a obsahovo dobre podložený. Vyzdvihnúť môžeme komparatívnu filológiu a filozofiu jazyka – Sókratés a Konfucius zdieľajú podobný osud aj čo sa týka formy hlavných textov danej myšlienkovvej tradície, aj v dôraze na sémantickú inováciu výrazov, prípadne tvorenie nových pojmov. Z hľadiska komparatívnej biografie môžeme sledovať osudy filozofov v starovekých klasických spoločnostiach, čo nás privádza k všeobecnejšiemu výskumu z dejín komparatívnej politickej histórie. Sókratés aj Konfucius totiž boli politicky činnými osobami, ktoré zanechali viac či menej viditeľné stopy aj v praktickom politickom živote a kultúre. Ich spôsob života vykazuje nápadné paralely a v neposlednom rade nás tak komparácia týchto paradigmatických mudrcov privádza k otázke dobre usporiadaného a vedeného života, k mierne psychologizujúcej téme filozofie ako starosti o seba skrz druhých. Komparatívne štúdiá tak ústia do systematickej filozofie, skúmajúcej základné pojmy a definície, najmä z etickej a politickej oblasti.

V predkladanej práci sme sa nepokúšali vyčerpávajúco analyzovať jeden konkrétny aspekt. Išlo nám skôr o synopsis problematiky, o to, čo všetko nám horizont sokratika-konfucianizmus ponúka. Aké presahy do súčasnosti bude možné z toho vyvodzovať, si netrúfame povedať. Otázku, do akej miery je súčasný návrat čínskej kultúry ku konfucianizmu úspešne realizovaný na domácej, ale aj zahraničnej scéne, je potrebné prenechať súčasným sinológom, politológom, sociológom či iným vedcom z humanitných odborov. Komparatívne štúdium klasických filozofov však môže pre tieto reflexie vytvárať platformu, alebo akési predporozumenie tomu, čo vlastne znamená „konfucianizmus“ a aké sú jeho filozoficko-kultúrne špecifiká.

Literatúra

- The Analects of Confucius*. Prel. WATSON, B. New York: Columbia University Press 2007.
- A riekol Majster*. Prel. ČARNOGURSKÁ, M. Bratislava: Tatran 1990.
- AOKI, K.: Confucius vs. Socrates: The impact of educational traditions of East and West in a global Age. In: *The International Journal of Learning*, roč. 14, č. 11, 2008, s. 35-40.
- BUNNIN, N.: Introduction. In: BUNNIN, N., CHENG, C.-Y. (eds.): *Contemporary Chinese Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. 2002, s. 1-13.
- FLACHBARTOVÁ, L.: *Diogenovský kynizmus ako spôsob života*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015.
- FLACHBARTOVÁ, L.: Diogenes of Sinope as Socrates mainomenos. In: SUVÁK, V. (ed.): *Antisthenica Cynica Socratica*. Praha: OIKOYMENH 2014, s. 308-350.
- GARDNER, D., K.: *Confucianism. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press 2014.
- CHENG, A.: *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia 2006.
- CHROUST, A.-H.: *Socrates. The Man and the Myth. The Two Socratic Apologies of Xenophon*. London: Routledge & Kegan Paul 1957.
- KAHN, CH. (1979): *The Art and Thought of Heraclitus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MONTUORI, M.: *Socrates. Physiology of a Myth*. Amsterdam: J. C. Gieben 1981.
- MURPHY, T., WEBER, R.: Confucianizing Socrates and Socratizing Confucius – On Comparing Analects 13:18 and Euthyphro. In: *Philosophy East and West*, roč. 60, č. 2., 2010, s. 187-206.
- NIVISON, D. S.: The Classical Philosophical Writings. In: LOEWE, M., SHAUGHNESSY, E. L. (eds.): *The Cambridge History of Ancient China*. Cambridge: Cambridge University Press 1999, s. 745-821.
- NORDEN, B. W.: *Virtue Ethics and Consequentialism in Early Chinese Philosophy*. New York: Cambridge 2007.
- PLATÓN: *Dialógy**. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran 1990.
- REDFIELD, J. M.: The Origins of the Socratic Dialogue: Plato, Xenophon, and the Others. In: s. STAVRU, A., MOORE, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Koninklijke Brill NV 2018, s. 125-138.

SLINGERLAND, E.: Classical Confucianism (I): Confucius and the Lun-Yü. In: Bo Mou (ed.): *History of Chinese Philosophy*. London: Routledge 2009, s. 107-136.

TAN, C., WONG, B.: Classical traditions of education: Socrates and Confucius. In: TAN, C. (ed.), *Philosophical reflections for education*. Singapur: Cengage Learning 2008, s. 3-12.

TAN, C.: *Confucius*. London: Bloomsbury 2013.

WEST, M. L. (1971): *Early Greek Philosophy and the Orient*. Oxford: Oxford University Press.

YU, J.: The Beginning of Ethics: Confucius and Socrates. In: *Asian Philosophy*, roč. 15, č. 2, 2005, s. 173-189.

P o z n á m k y

- [1] Porovnaj diskusiu medzi Martinom Westom a Charlesom Kahnom, ktorá prebehla na margo Westových orientalizujúcich hypotéz o vzniku antickej filozofie v Grécku (WEST, M.: *Early Greek Philosophy and the Orient*. Oxford: Oxford University Press 1971; KAHN, CH.: *The Art and Thought of Heraclitus*. Cambridge: Cambridge University Press 1979, s. 297-302).
- [2] Por. AOKI, K.: Confucius vs. Socrates: The impact of educational traditions of East and West in a global Age. In: *The International Journal of Learning*, roč. 14, č. 11, 2008, s. 35-40; TAN, C., WONG, B.: Classical traditions of education: Socrates and Confucius. In: TAN, C. (ed.), *Philosophical reflections for education*. Singapur: Cengage Learning 2008, s. 3-12; TAN, C.: *Confucius*. London: Bloomsbury 2013, s. 5-6, 187.
- [3] Por. NORDEN, B. W.: *Virtue Ethics and Consequentialism in Early Chinese Philosophy*. New York: Cambridge 2007, s. 318. Štúdia MURPHY, T., WEBER, R.: Confucianizing Socrates and Socratizing Confucius - On Comparing Analects 13:18 and Euthyphro. In: *Philosophy East and West*, roč. 60, č. 2., 2010, s. 187-206, rozoberá problematiku Sókratových a Konfuciových názorov na to, čo je cnostné, komparáciou platónskej cnosti ako zbožnosti (*hosia, sebeia*) a konfuciánskeho pojmu synovská zbožnosť (*siao*).
- [4] Toto platí najmä pre konfucianizmus, ktorý stanovil politické a kultúrne štandardy už v 2. storočí pred Kr. a až na krátke obdobie Maových reforiem a komunizmu pretrváva dodnes. Por. GARDNER, D., K.: *Confucianism. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press 2014, s. 6 a BUNNIN, N.: Introduction. In: BUNNIN, N., CHENG, C.-Y.: *Contemporary Chinese Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. 2002, s. 1-13; K Sókratovi a Konfuciovi ako zakladateľom etiky pozri bližšie YU, J.: The Beginning of Ethics: Confucius and Socrates. In: *Asian Philosophy*, roč. 15, č. 2, 2005, s. 173-189.
- [5] Por. REDFIELD, J. M.: The Origins of the Socratic Dialogue: Plato, Xenophon, and the Others. In: STAVRU, A., MOORE, C. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Koninklijke Brill NV 2018, s. 126-127.
- [6] V nasledujúcej štúdii citujeme výroky z tohto diela podľa prekladov Maríny Čarnogurskej (*A riekol majster*) a Burtona Watsona (*The Analects of Confucius*).
- [7] NIVISON, D. S.: The Classical Philosophical Writings. In: LOEWE, M., SHAUGHNESSY, E. L. (eds.): *The Cambridge History of Ancient China*. Cambridge: Cambridge University Press 1999, s. 745.
- [8] SLINGERLAND, E.: Classical Confucianism (I): Confucius and the Lun-Yü. In: Bo Mou (ed.): *History of Chinese Philosophy*. London: Routledge 2009, s. 108-109.
- [9] Por. *Hovory 7:1*: „Nič som nevymyslel sám - len som tradoval ďalej to, čomu som sa naučil. Dôveroval som minulosti a miloval som ju.“
- [10] Por. Platón, *Phd.* 60d.
- [11] Por. CHENG, A.: *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia 2006 s. 53.
- [12] CHENG, A., c. d., s. 76.
- [13] CHENG, A., c. d., s. 56.
- [14] CHENG, A., c. d. 57-66.
- [15] Pridržiavame sa Watsonovho prekladu.
- [16] K tejto rozporuplnej filozofii pozri bližšie štúdie FLACHBARTOVÁ, L.: *Diogenovský kynizmus*

ako spôsob života. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015; FLACHBARTOVÁ, L.: Diogenes of Sinope as Socrates mainomenos. In: SUVÁK, V. (ed.): *Antisthenica Cynica Socratica*. Praha: OIKOYMENH 2014, s. 308-350.
[17] CHROUST, A.-H.: *Socrates. The Man and the Myth. The Two Socratic Apologies of Xenophon*. London: Routledge & Kegan Paul 1957; MONTUORI, M.: *Socrates. Physiology of a Myth*. Amsterdam: J. C. Gieben 1981.

Mgr. František Škvrnda ml., PhD.
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomickej Univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava 5
e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk